

MURÁDIN János Kristóf
egyetemi docens
Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Kolozsvár
Kar, Kolozsvár

associate professor
Sapientia Hungarian University of Transylvania,
Faculty of Sciences and Arts, Cluj-Napoca
email: muradinjanos@sapientia.ro

BÁRÓ BÁNFFY DÁNIEL, AZ ERDÉLYI PÁRT
FÖLDMŰVELÉSÜGYI MINISZTERE A MAGYAR
KORMÁNYBAN 1940 ÉS 1944 KÖZÖTT

BARON DÁNIEL BÁNFFY, THE TRANSYLVANIAN
PARTY'S MINISTER OF AGRICULTURE IN THE
HUNGARIAN GOVERNMENTS
BETWEEN 1940 AND 1944

ABSTRACT

The study deals with an almost forgotten Hungarian politician from Transylvania, baron Dániel Bánffy, who was Minister of Agriculture in the Hungarian Governments between 30 December 1940 and 21 March 1944. Dániel Bánffy was an aristocrat came from a Hungarian noble family, which had a very important role in the history of Transylvania. He was an expert in forestry and wood processing, with a large experience on economic field. After the Second Vienna Award which turn Northern Transylvania under Hungarian control in 30 August 1940, Bánffy became deputy in the Hungarian Parliament and joined the newly created Transylvanian Party. In the followings, as Minister in the Hungarian Government, he maintained the interests of the Transylvanian Party on the field of economy and agriculture. Dániel Bánffy shortly became one of those Hungarian politicians of the period who did the most for the economic development of Northern Transylvania. Unfortunately, the times of war during his mandate as Minister of Agriculture doesn't permitted him to realize his purpose. In this way only a part of his great program of development should came to fruition. After 19 March 1944, the German invasion against Hungary, Dániel Bánffy was arrested

by Gestapo, being released only in November. In the first years of Communist Regime in Hungary he was also persecuted, being in force residence together with his family. Dániel Bánffy died in 1955. This study tries to bring him back in the collective historical remembrance. The source material of the paper consists of archival data, special books, studies, memoirs, interviews and articles of the contemporary press.

Kulcsszavak: Bánffy Dániel, földművelésügy, minisztérium, Észak-Erdély, gazdasági fejlesztés

Keynotes: Dániel Bánffy, agriculture, ministry, Northern Transylvania, economic development

1. Bevezetés

A nemrég magunk mögött hagyott 20. század több részelemében ma is ismeretlen vagy alig feltárt, és vannak olyan fontos személyiségei, akikről napjaink társadalmá nagyon keveset tud. Ilyen félárnyékban rekedt történelmi szereplő báró Bánffy Dániel egykori magyar földművelésügyi miniszter és az őt politikailag „helyzetbe hozó” észak-erdélyi regionális tömegmozgalom, az 1940 és 1944 között működő Erdélyi Párt. Tanulmányomban arra törekszem, hogy összefoglaljam és elemezzem a párt részéről a földművelésügyi tárca több kormányban is vezető báró Bánffy Dániel miniszteri tevékenységét és eredményeit.

A második bécsi döntés¹ nyomán a történelmi Erdély és a Partium északi fele, a Székelyföld és Máramaros vidéke visszakerült Magyarországhoz.² Hamarosan felmerült a szüksége annak, hogy a visszacsatolt területek érdekeit önálló politikai alakulat vállalja fel. Ez az igény hívta életre az Erdélyi Pártot, amely Budapesten, az Országgyűlésben alakult meg és csak azután terjedt ki Észak-Erdélyre. A vizsztatért területeken nem szerveztek országgyűlési választásokat, hanem a helyi politikusok, gazdasági szakemberek, értelmiségiek közül hívtak be többeket képviselőnek.³ Közöttük volt báró Bánffy Dániel erdélyi földbirtokos, erdészeti és fafeldolgozási szakember is.⁴

A behívott észak-erdélyi képviselők többsége, 36 törvényhozó 1940. november 12-én önálló, pártonkívüli parlamenti csoportot hozott létre.⁵ Ez azután egy hónap elteltével, 1940. december 14-én Erdélyi Párttá alakult át.⁶ Az új párt legfontosabb törekvése Észak-Erdély gazdasági és társadalmi felemelése volt. Mivel ez kizárólag a kormánnyal való együttműködés révén volt lehetséges, a párt kormánytámogató politikai erő lett.⁷

2. Báró Bánffy Dániel, az ember és a politikus

Alig két héttel létrehozása után, 1940. december 30-án az Erdélyi Párt minisztériumhoz jutott a Teleki-kormányban. Báró losonczy Bánffy Dániel országgyűlési képviselő átvette a földművelésügyi tárca vezetését gróf Teleki Mihálytól.⁸

A Nagyenyeden, 1893. szeptember 18-án született Bánffy Dániel, Bánffy Dezső egykori miniszterelnök unokája, egyike volt az erdélyi magyar arisztokrácia kiemelkedő tagjainak. Középiskoláit a soproni evangélikus főgimnáziumban végezte, majd tanulmányait Kolozsváron, a gazdasági főiskolán folytatta. 1914 őszén önkéntesként bevonult katonának és részt vett az első világháborúban a k. u. k. 2. huszárezred kötelékében. 1917-ben a harctéren súlyosan megsebesült, ami a további katonai szolgálatra alkalmatlanná tette. A fronton tanúsított bátorságát kitüntetései bizonyították: megkapta a kisezüst vitézségi érmet, a Signum Laudis bronz fokozatát, a katonai érdemkeresztet a kardokkal, a Károly csapateresztet és a sebesülési érmet.

1. ábra. Báró Bánffy Dániel, mint többszörösen kitüntetett huszártiszt az első világháború idején, 1917. március 7.

Figure 1. Baron Dániel Bánffy, as morefold decorated hussar officer during World War I, 7 March 1917

Forrás: Bánffy Dániel hagyatéka, fia, Bánffy Miklós tulajdonában. Fugad, Románia.

A világháború végén bekövetkező összeomlás után Bánffy Dániel Erdélyben maradt és figyelme a közügyek felé fordult. Az erdélyi római katolikus egyházkerület gyulafehérvári egyházmegyéjének gondnoka lett, és e posztját nagy odaadással látta el. Ugyanakkor komoly szakmai tudással igazgatta birtokait. Bánffy Dániel a több évszázados múltra visszatekintő erdélyi magyar arisztokrata család bárói ágához tartozott. Az ő birtokai között volt egyebek mellett a válaszúti (Kolozs vármegye) és a fugadi (Alsó-Fehér vármegye) kastély, valamint kiterjedt erdőségek a Kelemen- és a Görgényi-havasokban, a felső Maros-áttörésnél Ratosnya, Palotailva, Maroshévíz (Maros-Torda vármegye) környékén. Ezeket a több ezer hektárra kiterjedő erdőbirtokokat az 1921-es román földreform előtt Bánffy Dániel a Gödemesterházi Erdőuradalom Részvénytársaságba tömörítette, amelyet a család megbízásából ő igazgatott. A részvénytársaságnak köszönhetően az erdőuradalom kívül esett a román földreform hatályán és a második világháború végéig megmaradt a család birtokában.⁹

A földművelésügyi tárca vezetésével való megbízatás nagy szakmai sikert jelentett Bánffy Dánielnek. Az agrár-ipari jellegű Magyarországon ugyanis a földművelésügy kiemelt jelentőségű minisztérium volt. Vezetője a magyar gazdaság legnagyobb bevételi forrását biztosító agrárium kérdéskörében bírt szinte kizárólagos döntési jogkörrel. E funkció betöltése tehát bizalmat feltételezett a miniszterelnök, de a kormányzó részéről is. Azáltal tehát, hogy elfoglalhatta a földművelésügyi miniszteri pozíciót, Bánffy Dániel a Horthy-rendszer késői szakaszában bekerült a szűkebb felső vezető körbe. „Jó gazdasági szakembernek számított, ugyanakkor politikus is volt” – idézte fel fia, Bánffy Miklós. „E két dolog alapján kérte fel őt Teleki Pál a földművelésügyi miniszteri posztra. Egyrészt bízott benne, mint gazdasági szakemberben, másrészt azért tudomásul kell venni, hogy akkor az Erdélyi Pártból is kellett politikusok a magyar kormányba. [...] December 30-án hivatalosan is megkapta földművelésügyi miniszterré való kinevezését.”¹⁰

Hamar bebizonyosodott, hogy Teleki Pál választása megfelelő volt, amikor őt jelölte ki földművelésügyi miniszternek, hiszen szakmai rátermettsége, de politikai lojalitása és megbízhatósága alapján is megállta a helyét e felelősségteljes funkcióban. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy a miniszterelnök halála után Bánffy Dániel a Bárdossy László, majd Kállay Miklós által vezetett kabinetekben is változatlanul megmaradt tisztségében.¹¹

**2. ábra. Báró Bánffy Dániel az Erdélyi Párt képviselője, földművelésügyi miniszter a Teleki-, Bárdossy- és Kállay-kormányban
1940. december 30 és 1944. március 21. között**

Figure 2. Baron Dániel Bánffy, deputy of the Transylvanian Party, Minister of Agriculture in the Governments led by Pál Teleki, László Bárdossy and Miklós Kállay between 30 December 1940 and 21 March 1944

Forrás: Bánffy Dániel hagyatéka, fia, Bánffy Miklós tulajdonában. Fugad, Románia.

3. Báró Bánffy Dániel, a miniszter

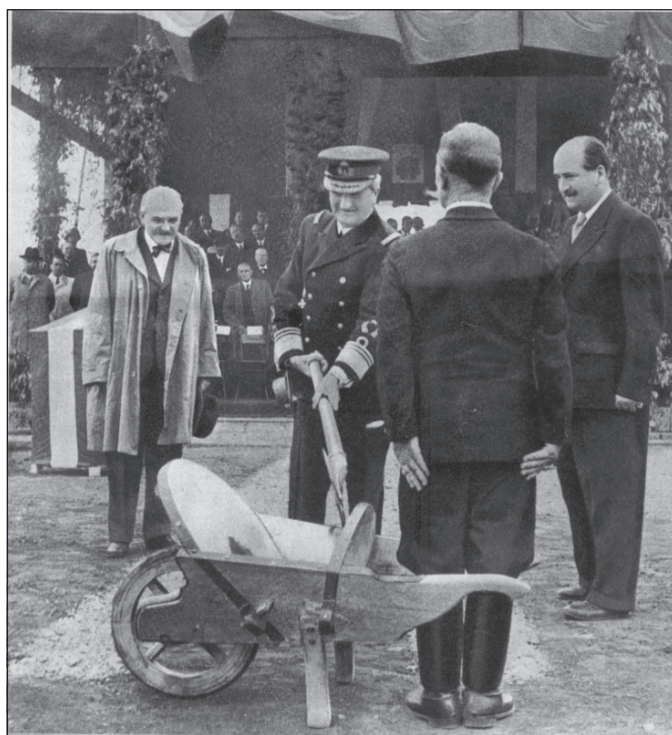
Bánffy-nak, mint miniszternek fő céljai között volt az északnyugat-európai földművelési rendszer átvétele a magyar viszonyokhoz alakítva, és a hazai mezőgazdaság dán és holland mintára való átszervezése. Mindezt az ország önellátása érdekében szeretne elérni. Ebből kiindulva a klasszikus nagybirtokra épülő, ekkora már több elemében is idejétmúlt magyar rendszer reformjára törekedett és mezőgazdasági szervezőelvéiben a parasztság tömegeire, a kis- és középbirtokos rétegre épített. Céljai elérésében számított az Erdélyben a két világháború között már jelentős sikereket felmutató szövetkezeti hálózatra, elsősorban a Hangyára

és az EMGÉ-re. „Apám – emlékezett vissza Bánffy Miklós – [...] érezte, hogy modernizálni kell. [...] Pozitívan állt hozzá az akkor a fél országot behálózó, ún. vízgazdálkodási társulatokhoz. [...] Ezekkel próbált jó kapcsolatot tartani és az öntözés, illetve a belvízgyűjtés terén próbált együttműködni velük.”¹²

Ezért Bánffy miniszterségének idején országos jelentőségű csatornaépítési beruházások indultak, illetve teljesedtek ki. Megkezdődött 1943 júniusában a Sajó-csatorna építése, illetve folytatódtak a Sió-csatorna építési munkálatai is. Siófokon új hajózsilip épült 1943–1944-ben, de a közbejött német megszállás és a frontátvonulás pusztításai miatt végül a Sió-csatorna csak 1947 szeptemberére vált teljesen hajózhatóvá.

3. ábra. Báró Bánffy Dániel földművelésügyi miniszter (jobb szélén) Horthy Miklós kormányzóval és Kállay Miklós miniszterelnökkel a Sajó-csatorna építési munkálatainak ünnepélyes megkezdésén, 1943 júniusában (Friss felvétele)

Figure 3. Baron Dániel Bánffy Minister of Agriculture (at the right side) with Governor Miklós Horthy and Prime Minister Miklós Kállay at the opening ceremony of the Sajó Channel construction works, June 1943 (photo: Friss)

Forrás: Tolnai Világlapja. 1943. június 30. 45. évf. 26. szám. 3. old.

4. kép. Báró Bánffy Dániel földművelésügyi miniszter (jobbról a második), Reményi-Schneller Lajos pénzügyminiszter és Bárczay János földművelésügyi államtitkár társaságában megszemléli a Sió-csatorna építési munkálataitképező új hajózsilip készítését Siófokon – 1943 október. (Oláh Károly felvétele)

Figure 4. Baron Dániel Bánffy Minister of Agriculture (second from the right) with Lajos Reményi-Schneller Minister of Finance and János Bárczay Secretary of State for Agriculture, while inspecting the building of the new lock at Siófok, part of Sió Channel construction works – October 1943 (photo: Károly Oláh)

Forrás: Tolnai Világlapja. 1943. október 6. 45. évf. 40. szám. 3. old.

Miniszterségének ideje alatt Bánffy Dániel több körutat tett az ország különböző vidékein, annak érdekében, hogy személyesen is meggyőződhessen a felmerülő gazdasági problémákról és igényekről. Sokáig emlékezetes volt 1941 októberi székelyföldi körútja, amikor a távoli székely falvak lakossága nagy lelkesedéssel fogadta az „erdélyi minisztert”. Bánffy-t minden apró részlet érdekelte: Csík vármegyében például külön tájékoztatást kért az Erdélyi Párt helyi vezetőitől a vetőmag nemesítés és vetőmagellátás helyzetéről, a legelőtársulatok megszervezéséről, az ugarrendszer felszámolásának folyamatáról, az 1921-es

román agrárreform eljárás revíziójának állapotáról, az Olt folyó és mellékvizeinek szabályozási munkálatairól, a Csík vármegyei magánjavak ügyéről, a székelyföldi háziipar fejlesztéséről, a szövetkezeti munka támogatásáról, a közbirtokosságok megszervezéséről, a havasi mintagazdaságok létesítésének nehézségeiről stb.¹³

Az erdélyi területek mellett ugyanakkor mindvégig gondja volt az ország más vidékeire is: 1943 augusztusában például Vas vármegyét és a Muraközt kereste fel egyik szemleútja során. Az ország délnyugati szegletében meglátogatta a battyanfalvi téli gazdasági iskolát és a vend kisebbség helyzetéről sem feledkezve meg, Sűrűházon egy vend kiscgazda birtokát is megtekintette.¹⁴

Más alkalmakkor a miniszterelnököt kísérte el hasonló országjáró körutakra. Így 1942 nyarán részt vett Kállay Miklós erdélyi látogatásán dr. Varga József, vitéz Lukács Béla, dr. Antal István miniszter társai, valamint több államtitkár társaságában.¹⁵ Másfél évvel később pedig, 1943. december 8-án a miniszterelnököt és fiát dr. Kállay Kristófot kísérte el tájékozódó útjukra, Kolozsvárra.¹⁶ Körútjai során Bánffy panaszokat hallgatott meg, terveket dolgozott ki, támogatásokat juttatott oda, ahol azokra szükség volt. Arisztokrata társai irányába is személyes példamutatással élt: palotailvai birtokán 1943-ban munkáslakásokat építtetett¹⁷ a szegénysorban élő, nagycsaládos, erdőkitermelésben és fafeldolgozásban alkalmazott, többségükben román nemzetiségű munkásoknak.

Mindezek mellett azonban nem elhallgatható az a tény, hogy a kormány részéről éppen Bánffy Dániel nyújtotta be a zsidók erdő- és mezőgazdasági ingatlanairól szóló törvényt, és eljárta annak végrehajtása érdekében. A törvény alkalmazása során viszont igyekezett az előírásokat a körülményekhez képest minél lazábban, humánusabban gyakorlatba ültetni, amivel ki is váltotta a nyilas parlamenti képviselők bírálatát.¹⁸ A zsidók megsegítésére pedig 1941. augusztus 30-án mentesítési kérelmeket is benyújtott,¹⁹ ami miatt szintén számos támadás érte. A Magyar Élet Pártjának radikálisan jobboldali szárnya részéről például Piukovich József képviselő a favágó munkások bérezése miatt intézett kirohanást ellene.²⁰

Bánffy Dániel egész hivatali tevékenysége alatt szem előtt tartotta az őt miniszteri tisztségbe juttató Erdélyi Párt érdekeit. A földművelésügyi minisztériumnak külön erdélyi költségvetése volt,²¹ és 1941 júniusában Erdélyi Kirendeltséget hozott létre²² a helyi panaszok felvételére és az ügyintézés felgyorsítására. Miniszterként jelentős szerepe volt abban, hogy a magyar kormány 1942 nyarán tízéves modernizációs programot hirdetett meg a Székelyföld és a visszacsatolt erdélyi részek nagyarányú fejlesztésére, és 1944 elejéig jelentős összegekkel támogatta az észak-erdélyi gazdasági beruházásokat. Az igazán nagyméretű gazdasági reformprogram azonban teljességében nem tudott megvalósulni. Akadályozták a háborús körülmények, az állandó nyersanyag- és tükehiány, valamint a hadigazdálkodás szükségletei miatt folyamatosan elvont erőforrások. Magyarország 1944. március 19-én bekövetkező, németek általi megszállása azután végleg ellehetetlenítette a földművelésügyi miniszter gazdaságfejlesztési programját. A német agresszió után két nappal Bánffy Dániel, több mint három évi hivatalviselést követően, lemondott miniszteri funkciójáról.

4. Fogságban és illegalitásban – a német megszállástól a szovjet uralom kezdetéig

Bánffy, lemondását követően nem sokkal, Rétságon a Gestapo fogságába került. Bánffy Miklós így emlékezett édesapja foglyul ejtésére: „Ő a lemondást követő másnap, március 22-én beültette a családját az autóba és elindultak [...] a Felvidékre, ahol sógorának, Zichy Ladomérnak volt egy kis birtoka. [...] De csak Rétságig sikerült eljutni, mert ott a Gestapo lekapcsolta és egy darabig német fogságban volt.”²³

Az Erdélyi Párt és a Magyar Élet Pártja határozott fellépésére végül szabadon engedték.²⁴ Nem sokkal később Bánffy Dániel bekapcsolódott a „kiugrási kísérlet” előkészületeibe. Részt vett azon az 1944. szeptember 8-i titkos értekezleten, amelyet Horthy Miklós kormányzó a tengelyhatalmi szövetségből való kiválás előkészítésére hívott össze, és amelyen a fegyverszüneti egyezmény minél hamarabb megkötésének módját vitatták meg.²⁵ Ezt követően részt vett a Moszkvába küldendő fegyverszüneti delegáció útjának előkészítésében is. Fölvette a kapcsolatot a szlovák nemzeti felkelésben aktív egyik csehszlovák brigáddal, hogy a Zólyomban levő szovjet összekötő tisztek útján tájékozódhassanak.²⁶

A nyilas hatalomátvételtkor, 1944. október 15-én Bánffy Dániel ismét német fogságba került. A Gestapo Istenhegyi úti központjában, majd a Royal Szállóban tartották őrizetben. Végül innen számos más elfogottal együtt a Fő utcai fogházba szállították át. Később kiengedték őket, mert „Szálásinak szüksége volt egy olyan parlamentre, amelyik az ő hatalomátvételét megszavazza”²⁷ – emlékezett vissza Bánffy Miklós a vele készült interjúban. A korábbi miniszter viszont nem volt hajlandó a nyilas színjátékban szerepet vállalni, és szabadulását követően illegalitásba vonult. Több hónapig bujkált, majd a Budapestet elfoglaló szovjetek elfogták. Kihallgatását követően, 1945. február 26-án szabadon engedték.²⁸ Ezután unokaöccsével, Bethlen Dániellel együtt fuvarozásból éltek Budapesten mindaddig, amíg Bánffyt súlyos baleset érte. Még 1945-ben leesett a villamosról és a baloldala lebénult.

5. Utolsó évei

Közvetlenül a háború után Romániában, magáért a kormányzati részvételéért Bánffy Dánielt egyenesen háborús bűnösnek nyilvánították és többször is kiadatását kérték Magyarországtól.²⁹ E sorozatos kéréseket a magyar kormány rendszeresen megtagadta és Bánffy Budapesten maradhatott. A román hatóságok azonban 1946-ban vádat emeltek ellene, annak a hamis állításnak az alapján, hogy 1940-ben Ratosnyán (Maros-Torda vármegye) a bevonuló magyar katonák előtt állítólag úszító beszédet mondott, aminek hatására a helyi magyarok megöltek volna két románt. Az abszurd vádat végül ejtették, mivel bebizonyosodott, hogy a kérdéses időpontban Bánffy Dániel Budapesten tartózkodott. Pár évvel később

a már konszolidálódott román kommunista hatalom újraindította ellene az 1946-os eljárást, amelynek végeredményeképpen a legfelsőbb bíróság, távollétében, 1952. december 3-án 8 év közmunkára, 10 év közügyektől való eltiltásra és teljes vagyonek kobzásra ítélte a volt földművelésügyi minisztert. Az ítéletet azonban soha nem kézbesítették.³⁰

Mindez oda vezetett, hogy Bánffy Dániel többé már nem térhetett haza, és ősi családi föld- és erdőbirtokaitól, kastélyaitól és az azokban még fellelhető maradék ingóságaitól mind őt, mind örököseit jogtalanul megfosztották. Az igazságtalan végzés és a kisémmzés azonban közvetlenül már nem érintette őt. A korábbi földművelésügyi miniszter ugyanis ekkor már feleségével és hét gyermekével együtt, a Rákosi-rendszer régi elit elleni intézkedéseinek következtében, kényszerlakhelyen tartózkodott Magyarországon. Erről és utolsó éveiről érdemes idézni fia, Bánffy Miklós emlékeiből:

„Minket nemsokára, 1951-ben kitelepítettek. [...] Jászapátiba kerültünk, [...] és ott egy kuláknak minősített hentes húsraktárában kaptunk szállást kilenced magunkkal. Édesapám akkor már béna volt. [...] Állandóan vagy az ágyon kellett hogy feküdjön, vagy széken ült. Jászapátiban voltunk 1951 májusától 1953 őszéig, amíg a kitelepítést fel nem oldották. Utána kerültünk Nagymarosra, a Dunakanyarba, Visegráddal szembe, ott egy ház kéthelyiséges részében rendezkedtünk be. [...] Édesapám ott halt meg 1955. április 7-én.

Ő gyakorló református volt és [...] barátságban volt Ravasz László püspök úrral. [...] A temetésén is Ravasz László mondott beszédet, amit úgy fejezett be, hogy elmondta az utolsó találkozásukat. Apám már halálos ágyán volt a kórházban, amikor Ravasz László azzal zárta utolsó beszélgetésüket, hogy Jézus nevét említette. Ő pedig erre azzal válaszolt, hogy:

– »Erdély!«³¹

JEGYZETEK / NOTES

1. A legújabb feldolgozás Gulyás László (2018): A Horthy-korszak külpolitikája 5. kötet: A revíziós sikerek 2. A második bécsi döntés 1939-1940. Attraktor Kiadó. Máriabesnyő.
2. L. Balogh Béni (2002): A magyar–román kapcsolatok 1939–1940-ben és a második bécsi döntés. Múltunk Könyvek. Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda. 5. old.
3. Murádin János Kristóf (2019): „Mindent Erdélyért!” Az Erdélyi Párt története 1940 és 1944 között. Scientia Kiadó. Kolozsvár. 34–45. old.
4. Kállay Miklós (2012): Magyarország miniszterelnöke voltam 1942–1944. I. köt. Európa Könyvkiadó. Budapest. 54. old.
5. Pártonkívüli parlamenti csoportot alakítottak az erdélyi képviselők. Ellenzék. 1940. november 14. LXI. évf. 261. szám. 5. old.
6. Három napig tartó értekezleten határozták el az erdélyi képviselők az „Erdélyi Párt” megalakítását. Ellenzék. 1940. december 17. LXI. évf. 289. szám. 8. old.
7. Barabás Béla (1990): A romániai magyarság helyzete 1940–1944. In. Barabás Béla – Diószegi László – Enyedi Sándor – Sebők László – R. Süle Andrea: Hetven év. A romániai magyarság története 1919–1989. Magyarságkutató Intézet. Budapest. 47. old.
8. Bölöny József (1978): Magyarország kormányai 1848–1975. A Magyar Országos Levéltár kiadványai IV. Levéltartan és történeti forrástudományok 2. Akadémiai Kiadó. Budapest. 68, 140, 213. old.
9. A szerző által készített interjú báró Bánffy Miklóssal (sz. 1948), báró Bánffy Dániel földművelésügyi miniszter fiával. Fugad. Fehér megye. Románia. 2016. szeptember 6. A szerző tulajdonában. [A továbbiakban: Bánffy Miklós interjú.]
10. Bánffy Miklós interjú.
11. Bölöny (1978) 69–70. old.
12. Bánffy Miklós interjú.
13. A földművelésügyi miniszter nálunk. Csíki Néplap. 1941. október 8. XI. évf. 41. szám. 2. old.
14. Tolnai Világlapja. 1943. augusztus 11. 45. évf. 32. szám. 5. old.
15. Kállay Miklós miniszterelnök nálunk. Csíki Néplap. 1942. június 17. XII. évf. 24. szám. 3–4. old.
16. Kállay Miklós miniszterelnök és Bánffy Dániel báró földművelésügyi miniszter kolozsvári látogatása. Ellenzék. 1943. december 9. LXIV. évf. 278. szám. 3. old.
17. Tolnai Világlapja. 1943. július 21. 45. évf. 29. szám. 5. old.
18. Országgyűlési Levéltár. [a továbbiakban: O L]. Képviselőházi Napló. IX. kötet. 1941. február 12. 178. ülés. 337. old.; Képviselőházi Napló. XIV. kötet. 1942. július 15. 283. ülés. 532–533. old.
19. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára. 3.1.6. P-2254. 1–42. old.
20. O L. Képviselőházi Napló. IX. kötet. 1941. február 12. 178. ülés. 337. old.

21. Oláh Sándor (2004): Modernizációs törekvések a Székelyföldön, 1940–1944. In. Fedinec Csilla (szerk.): Nemzet a társadalomban. Teleki László Alapítvány. Budapest. 136. old. http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf953.pdf (hozzáférés dátuma: 2020. február 15.)
22. Lásd erről a 3.910. sz. M. E. rendeletet. In. Magyarországi Rendeletek Tára (1941). I. köt. Budapest. 1126. old.
23. Bánffy Miklós interjú.
24. Hadtörténeti Levéltár [a továbbiakban: H L]. Ellenállási gyűjtemény. Magyarország. 369. Bánffy Dániel nyilatkozata. o. n.
25. Horthy Miklós (2011): Emlékirataim. Európa Könyvkiadó. Budapest. 308–309. old.
26. H L. Ellenállási gyűjtemény. Magyarország. 369. Bánffy Dániel nyilatkozata. o. n.
27. Bánffy Miklós interjú.
28. H L. Ellenállási gyűjtemény. Magyarország. 369. Bánffy Dániel nyilatkozata. o. n.
29. MNL OL XIX-J-1-k 1945-64 50. doboz. 239. tétel: 71/113, 2557/C, 08151-1950; 49. doboz. 239. tétel: 03145/1950, 101509-1947, 32658-1945. „Háborús bűnösök kiadása Románia részére”.
30. Bánffy Miklós interjú.
31. Uo.

FELHASZNÁLT IRODALOM / REFERENCES

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára. 3.1.6. P-2254.

Hadtörténeti Levéltár. Ellenállási gyűjtemény. Magyarország. 369. Bánffy Dániel nyilatkozata. o. n.

Magyar Nemzeti Levéltár. Országos Levéltár. Koronatanácsi Jegyzőkönyv a háborúba lépésről. K27.

XIX-J-1-k 1945-64. 49, 50. doboz. „Háborús bűnösök kiadása Románia részére”.

Országgyűlési Levéltár. Képviselőházi Napló. IX, XIV. kötet.

Szöveggyűjtemények

Magyarországi Rendeletek Tára (1941).

Szakkönyvek

Bölony József (1978): Magyarország kormányai 1848–1975. A Magyar Országos Levéltár kiadványai IV. Levéltártan és történeti forrástudományok 2. Akadémiai Kiadó. Budapest.

Gulyás László (2018): A Horthy-korszak külpolitikája 5. kötet: A revíziós sikerek 2. A második bécsi döntés 1939-1940. Attraktor Kiadó. Máriabesnyő.

L. Balogh Béni (2002): A magyar–román kapcsolatok 1939–1940-ben és a második bécsi döntés. Múltunk Könyvek. Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda.

Murádin János Kristóf (2019): „Mindent Erdélyért!” Az Erdélyi Párt története 1940 és 1944 között. Scientia Kiadó. Kolozsvár.

Tanulmányok

Barabás Béla (1990): A romániai magyarság helyzete 1940–1944. In: Barabás Béla – Diószegi László – Enyedi Sándor – Sebők László – R. Süle Andrea: Hetven év. A romániai magyarság története 1919–1989. Magyarságkutató Intézet. Budapest. 45–48. old.

Oláh Sándor (2004): Modernizációs törekvések a Székelyföldön, 1940–1944. In: Fedinec Csilla (szerk.): Nemzet a társadalomban. Teleki László Alapítvány. Budapest. 133–150. old.

http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf953.pdf (hozzáférés dátuma: 2020. február 15.)

Memoárirodalom

Horthy Miklós (2011): Emlékirataim. Európa Könyvkiadó. Budapest.

Kállay Miklós (2012): Magyarország miniszterelnöke voltam 1942–1944. I. köt. Európa Könyvkiadó. Budapest.

Sajtó

Csíki Néplap (1941, 1942).

Ellenzék (1940, 1943).

Tolnai Világlapja (1943).

Családi hagyatékok

Bánffy Dániel hagyatéka fia, Bánffy Miklós tulajdonában. Fugad, Románia.

Interjúk

A szerző által készített interjú báró Bánffy Miklóssal (sz. 1948), báró Bánffy Dániel földművelésügyi miniszter fiával. Fugad. Fehér megye. Románia. 2016. szeptember 6. A szerző tulajdonában.